Ryszard BARCZYK
Zygmunt KOWALCZYK

Dyskrecjonalne narzędzia fiskalne we współczesnej polityce antycyklicznej Republiki Federalnej Niemiec

I. Polityka budżetowa jako część składowa polityki finansów publicznych realizuje cele gospodarcze państwa kapitalistycznego, w tym również cel, jakim jest przeciwdziałanie wahaniom cyklicznym gospodarki narodowej.

Budżet państwa jest najstarszym narzędziem polityczno–gospodarczym w ręku państwa, gdyż wywodzi się on historycznie z instytucji skarbu królewskiego, kiedy to utożsamiano dochody i wydatki państwa z dochodami i wydatkami monarchy. Od tego czasu jednak nastąpiła duża ewolucja w traktowaniu budżetu państwa. Ewolucję tę można skrótowo określić jako przejście od budżetu fiskalnego do budżetu ekonomicznego. To określenie oznacza, że jeśli początkowo, do lat pięćdziesiątych, budżet państwa był przede wszystkim używany do finansowania przy pomocy podatków, utrzymania aparatu państwowego, to od tego czasu ta funkcja traci na znaczeniu i budżet państwa staje się coraz bardziej narzędziem regulacji spraw gospodarczych kraju. Dzisiaj przypisuje się budżetowi państwa trzy podstawowe funkcje: redystrybucji dochodu narodowego, alokacji zasobów finansowych i stabilizacji koniunktury gosodarczej. Funkcja ekonomiczna państwa jest możliwa do spełnienia dzięki temu, że w rozwiniętych państwach kapitalistycznych blisko 50% dochodu narodowego przechodzi obecnie przez kanały związane z budżetem państwa, to znaczy przez sam budżet i inne instytucje parabudżetowe jak np. system ubezpieczeń społecznych, jeśli nie jest on częścią składową budżetu państwa. Nie oznacza to jednak, że budżet państwa jest narzędziem polityczno–gospodarczym łatwym w manipulacji i w pełni skutecznym. Są dwie zasadnicze niedogonności, które utrudniają posługiwanie się nim w polityce gospodarczej rządu.

Po pierwsze, budżet państwa jest narzędziem dosyć sztywnym w zakresie swojej pojemności: większa część dochodów i wydatków jest z góry określona przez aparat państwowy już istniejący, który trzeba utrzymać oraz pozostające w mocy ustawodawstwo

społeczno-gospodarcze, np. w zakresie systemu zasiłków dla bezrobotnych lub subsydiów dla określonych przedsiębiorstw i instytucji.

Druga niedogodność w posługiwaniu się budżetem państwa, zwłaszcza w zakresie stabilizacji koniunktury gospodarczej, wynika z tego, że zmiany po stronie dochodowej i wydatkowej budżetu wymagają uruchomienia długiej i uciążliwej dla władzy wykonawczej procedury parlamentarnej. Zmiany te wymagają deliberacji i zatwierdzenia przez odpowiednie komisje parlamentarne, a następnie przez sam parlament. Ta druga niedogodność czyni budżet państwa mało przydatny w prowadzeniu polityki antycyklicznej, która wymaga szybkich reakcji ze strony rządu na dokonujące się zmiany w aktywności gospodarczej.

Mimo opisanych wyżej niedogodności w posługiwaniu się budżetem państwa w polityce gospodarczej rządu, nie zrezygnowano jednak z niego w systemie polityki antycyklicznej państwa. Musi to więc oznaczać, że efekty osiągane dzięki tym przedsięwzięciom, choć nie w pełni zadawalające, są znaczące z punktu widzenia interesów rządu i państwa.

W niniejszym opracowaniu podejmiemy analizę stosowania przez zachodnioniemieckie organy rządowe narzędzi fiskalnych w polityce przeciwdziałania występujących w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych w gospodarce RFN fluktuacji koniunkturalnych.

Dochody i wydatki budżetowe są odrębnymi a jednocześnie specyficznymi narzędziami polityki antycyklicznej. W pracy badane będą tylko dochody fiskalne, pominięta będzie natomiast strona wydatków na cele stabilizacji koniunktury gospodarczej. Przyjęcie takiego zakresu analizy podyktowane jest chęcią jej zawężenia, gdyż badanie obydwu strumieni wymagałoby znacznie obszerniejszego studium. Powyższy wzgląd spowodował także, że nie uwzględnione tutaj będą tzw. automatyczne stabilizatory koniunktury, które tkwią w systemie fiskalnym. Tym samym opracowanie to dotyczyć będzie strony dochodowej przedsięwzięć dyskrecjonalnych budżetu państwa, tj. tych, które są celowo i świadomie podejmowane przez rząd w celu przeciwdziałania oscylacjom cyklicznym gospodarki narodowej.

Zakres czasowy pracy obejmuje lata siedemdziesiąte i osiemdziesiąte, a więc stosunkowo jednorodny okres występujący w gospodarce zachodnioniemieckiej, który odznacza się w porównaniu do poprzednich, powojennych dziesięcioleci pewnym osłabieniem dynamiki gospodarczej, a ponad to w tym przedziale czasowym obowiązywały już jednolite normy prawne, dotyczące interwencjonizmu państwowego, wprowadzone w życie poprzez Ustawę o popieraniu stabilizacji i wzrostu gospodarczego z dnia 8 czerwca 1967 r.

II. Cyklicznie powtarzające się wahania aktywności gospodarczej są immanentną cechą wysoko rozwiniętych krajów kapitalistycznych. Z tego też powodu w tych państwach podejmowane są próby oddziaływania na przebieg procesów cyklicznych.

Cele ingerencji państwa formułowane są najczęściej w postaci tzw. magicznego trójkąta. Trzy jego wierzchołki tworzą następującą strukturę zamierzeń polityki gospodarczej rządu:

- utrzymanie pełnego zatrudnienia,
- zagwarantowanie stabilizacji poziomu cen,
- osiąganie równowagi gospodarczej w obrotach z zagranicą.

Współcześnie mówi się jeszcze o jednym celu polityki antycyklicznej, jakim jest zagwarantowanie stałej i odpowiedniej dynamiki wzrostu gospodarczego.

Powyższa kombinacja celów występuje w rozmaitych aktach legislacyjnych dotyczących polityki gospodarczej państw kapitalistycznych począwszy od porozumienia w Bretton Woods z 1944 r. aż do czasów nam współczesnych. Także w RFN w przyjętej w dniu 8 czerwca 1967 r. Ustawie o popieraniu stabilizacji i wzrostu gospodarki zapisano, że rząd federalny powinien tworzyć takie środki, które przyczyniać się będą do tego, że w ramach systemu gospodarki rynkowej osiągana będzie: „... jednocześnie stabilizacja poziomu cen, wysoki poziom zatrudnienia, równowaga z zagranicą w warunkach stałego, odpowiednio wysokiego wzrostu gospodarczego"[1].

Polityka gospodarcza realizowana w gospodarce zachodnioniemieckiej w okresie powojennym cechowała się pewną zmiennością. O ile w latach pięćdziesiątych i początkach lat sześćdziesiątych dominowała koncepcja tzw. socjalnej gospodarki rynkowej (Soziale Marktwirtschaft), to w drugiej połowie lat sześćdziesiątych została ona częściowo zastąpiona przez politykę globalnego opodatkowania popytu[2]. Podstawy teoretyczne tej nowej polityki gospodarczej stworzone przez J.M. Keynesa można sformułować w postaci trzech następujących tez[3]:

1. Wielkość efektywnego popytu globalnego określa stopień wykorzystania ogólnogospodarczego potencjału produkcyjnego. Spadek poziomu popytu poniżej granicy pełnego zatrudnienia powoduje spadek stopnia wykorzystania zdolności oraz wzrost bezrobocia. Wzrost popytu globalnego powyżej poziomu pełnego zatrudnienia oznacza z kolei wzrost poziomu cen;

2. Dla zabezpieczenia pełnego poziomu zatrudnienia, stabilności cen, a tym samym dla utrzymania równomiernego procesu wzrostu gospodarczego wielkość globalnego popytu musi być w taki sposób kształtowana, że gwarantować ona powinna najwyższy i stabilny stopień wykorzystania ogólnogospodarczego potencjału produkcyjnego. W

---

[1] Por. Gesetz zur Förderung der Stabilität und des Wachstums der Wirtschaft. § 1,2. Bonn 1967. Sachverständigenrat zur Begutachtung der Gesamtwirtschaftlichen Entwicklung – główny organ opiniodawczy w sferze polityki gospodarczej w RFN w swych analizach uwzględnia ponadto jeszcze jeden cel, jakim jest tworzenie i podział dochodu narodowego i majątku.

[2] Na ten temat zob.: P. Dobias, Wirtschaftspolitik. Einführung in ihre Grundlagen und Hauptprobleme. Paderborn – München – Wien – Zürich 1980, s. 11–45.

[3] Ibidem, s. 36–37.

warunkach występującego bezrobocia poziom globalnego popytu powinien być zwiększany, a w sytuacji wzrostu cen zmniejszany;

3. Ponieważ w gospodarce rynkowej nie można w zasadzie ingerować w autonomię decyzyjną prywatnych podmiotów gospodarczch (gospodarstw domowych i przedsiębiorstw) istnieją różne możliwości budżetowego kształtowania globalnego popytu: poprzez zmiany w wydatkach publicznych oraz poprzez odpowiednią politykę podatkową skierowaną na dochody ludności i przedsiębiorstw.

Tak ogólnie sformułowana teoretyczna koncepcja ogólnego opodatkowania inspiracji keynesowskiej znalazła swoje praktyczne zastosowanie w zachodnioniemieckim ustawodawstwie antycyklicznym z 1967 r. W ustawie tej postanowiono bowiem, że[4]:

– państwo powinno dążyć do realizacji celów stabilizacyjnych w ramach gospodarki rynkowej nie poprzez tworzenie ogólnych warunków dla procesu gospodarowania, ale poprzez kształtowanie pożądanego poziomu głównych agregatów popytu ogólnego;

– w sytuacjach występowania wahań gospodarczych państwo prowadzić będzie politykę antycykliczną przede wszystkim za pomocą dyskrecjonalnych środków fiskalnych;

– stosując narzędzia dyskrecjonalne, przyjmuje się, że procesy rynkowe prowadzą do cyklicznych wahań gospodarczych, a zastosowane środki nie są żadną gwarancją osiągania stanów równowagi[5].

III. Zgodnie z tezami sformułowanymi przez J.M. Keynesa przedsięwzięcia fiskalne w ramach polityki budżetowej mogą oddziaływać na dwa podstawowe elementy produktu społecznego, od których zależy równowaga gospodarcza kraju, tj. na konsumpcję i inwestycje. W zależności od sytuacji gospodarczej polityka podatkowa ma działać pobudzająco lub restrykcyjnie na te agregaty rachunkowości społecznej i tym samym wpływać amortyzująco na wahania cykliczne występujące w całej gospodarce narodowej.

Oddziaływanie budżetu państwa na konsumpcję może się dokonywać tak po stronie konsumpcji zbiorowej jak i prywatnej. W pierwszym przypadku cele stabilizacji, pobudzanie względnie hamowanie nadmiernego spadku lub wzrostu popytu ogólnego są realizowane poprzez system transferów z tytułu ubezpieczeń społecznych. Odbywa się to poprzez zmiany stawek ubezpieczeniowych, bądź też poprzez zmiany wysokości wpłat lub wypłat o charakterze socjalnym. Regulacja poziomu i dynamiki zmian konsumpcji prywatnej nie odbywa się wprost lecz przede wszystkim poprzez system podatków bezpośrednich lub pośrednich. Reguła w stosowaniu podatków od osób fi-

[4] Ibidem, s. 41–42.

[5] Tak więc w Ustawie o stabilizacji gospodarki zachodnioniemieckiej z 1967 r. explicite przyjmuje się keynesowską tezę o niestabilności sektora prywatnego.

zycznych w celach antycyklicznych jest taka, że w okresie ożywienia gospodarczego i na ogół związanej z tym inflacji stosuje się podwyższanie podatków, a w fazie depresji, dla ożywienia aktywności gospodarczej, wprowadza się rozmaite ulgi podatkowe.

Podatki bezpośrednie występują wówczas gdy sięgają one wprost do źródeł pokrycia świadczeń podatkowych. Typowym przykładem podatków tego rodzaju są podatki majątkowe i dochodowe[6]. Z punktu widzenia polityki stabilizacyjnej szczególnie ważne są podatki dochodowe, a zwłaszcza podatki od wynagrodzeń osób posiadających średnie a nawet niskie stawki płac. Dzieje się to dlatego, iż te grupy społeczne mają najwyższą krańcową skłonność do konsumpcji, a zatem wzrost ich dochodów lub zahamowanie ich spadku bezpośrednio przyczynia się do wzrostu poziomu konsumpcji. Podmioty gospodarcze o stosunkowo wysokich wynagrodzeniach, posiadając wysoką krańcową skłonność do oszczędności, w razie obniżenia stawek opodatkowania zwiększają jedynie wielkość oszczędności.

Wśród stosowanych w gospodarce zachodnioniemieckiej konkretnych środków polityki podatkowej, oddziaływujących na konsumpcję prywatną najczęściej wymienia się zmiany stóp podatkowych oraz podstaw dochodów do opodatkowania, bądź też przesunięcia w czasie terminów płatności podatków. Tak więc w okresie depresji gospodarczej następuje liniowy spadek stóp podatkowych, zwiększa się wielkość dochodów wolnych od podatków oraz przesuwa się na dogodniejsze terminy płatności podatkowe. Wzrost świadczeń z tytułu podatków bezpośrednich występuje w okresie pomyślnej koniunktury, co jest możliwe dzięki zwiększeniu stóp podatkowych, zmniejszeniu wielkości dochodów nie podlegających opodatkowaniu oraz wprowadzeniu pewnej dyscypliny w przestrzeganiu terminów wpłat[7].

Podatki pośrednie sięgają do źródeł pokrycia, tj. do dochodu lub majątku podatnika drogą okrężną. Do tej grupy zaliczyć można podatki obrotowe, konsumpcyjne oraz podatki specjalne, które obciążają tylko pewne grupy towarów[8]. Ta grupa podatków stymulować może względnie osłabiać dynamikę zmian popytu konsumpcyjnego w zależności od sytuacji koniunkturalnej kraju. Ponieważ ten rodzaj obciążeń konsumentów zawarty jest najczęściej w cenach produktów sprzedawanych na rynku, wykorzystywane są one także dla przeciwdziałania presji inflacyjnej. W praktycznym stosowaniu podatków pośrednich bardzo trudno jest wyznaczyć granice i efekty ich działania, albowiem za ich pomocą władze rządowe pragną równocześnie osiągnąć określone cele w zakresie przeciwdziałania wahaniom cyklicznym, jak i również zwalczania presji inflacyjnej.

---

[6] Szerzej na ten temat zob. m.in.: R. Domaszewicz, Finanse krajów kapitalistycznych. Warszawa 1985, s. 186.

[7] Tak realizowana w okresie pomyślnej koniunktury polityka w zakresie podatków bezpośrednich może powodować wzrost płac nominalnych, a przez to wzrost kosztów wytwarzania oraz inflacyjny wzrost cen.

[8] Zob. R. Domaszewicz, Finanse ..., op.cit., s. 186.

Oddziaływanie państwa kapitalistycznego na poziom i dynamikę konsumpcji prywatnej nie jest zabiegiem prostym, gdyż wielkość ta nie poddaje się łatwo zmianom dochodów ludności. W tym zakresie działa tzw. efekt zapadki, który oznacza, że konsumpcja redukuje się niejako skokami, dopiero pod naporem spadku w długim okresie rozporządzalnych dochodów ludności[9]. Tak więc, nie każda zmiana podatków płaconych przez gospodarstwa domowe, powodując zmniejszenie lub zwiększenie ich dochodów, znajduje odzwierciedlenie we fluktuacjach poziomu konsumpcji. Reakcje te występują z różnym opóźnieniem, co dodatkowo komplikuje stosowanie właściwych obciążeń podatkowych. Zwiększenie podatków nie ogranicza konsumpcji ludności w różnym stopniu. Ze względu na różnice w krańcowych skłonnościach do konsumpcji, wzrost podatków zmniejsza przede wszystkim konsumpcję ludności o najniższych dochodach, tym samym niewiadomym się staje podział dochodów na konsumpcję i oszczędności wskutek np. zmian stopy lub podstawy podatkowej.

Kolejne ograniczenia, które w znaczny sposób wpływają na rolę jaką podatki od konsumentów mogą odgrywać w kształtowaniu wolumenu konsumpcji to bariery o charakterze społeczno-politycznym. Spadek dochodów ludności poprzez wzrost podatków wywołuje najczęściej reakcje partii politycznych i związków zawodowych, które przeciwstawiają się tym działaniom rządu ze względu na tzw. klientelę wyborczą.

W polityce interwencyjnej państwo kapitalistyczne szczególnie dużą wagę przywiązuje do oddziaływania na inwestycje, które jak powszechnie wiadomo z teorii koniunktury, są podstawowym źródłem krótko- i średniookresowych fluktuacji gospodarczych. Z tego też względu, również w gospodarce RFN, środki kształtowania wolumenu i struktury inwestycji zajmują ważne miejsce w systemie interwencjonizmu antycyklicznego.

Wpływ państwa kapitalistycznego na inwestycje może być bezpośredni lub pośredni. Oddziaływanie pierwszego typu polega, zgodnie z teorią J.M. Keynesa, na podejmowaniu przez organy państwowe inwestycji względnie robót publicznych. Działalność ta ma zapewnić równowagę gospodarczą, gdyż inwestycje te są czynnikiem podtrzymywania lub hamowania spadku popytu, a kierunek ich zmian jest na ogół odwrotny do kierunku zmian inwestycji prywatnych. Większość autorów zajmujących się problematyką działalności inwestycyjnej państwa stwierdza, że są one narzędziem polityki antycyklicznej, gdyż amortyzują wahania koniunkturalne gospodarki narodowej[10]. Oddziaływanie to nie jest jednak w pełni skuteczne.

Państwo kapitalistyczne mając na względzie przeciwdziałanie ogólnogospodarczym wahaniom cyklicznym podejmuje także próby pośredniego regulowania inwestycji

---

[9] Szerzej na ten temat zob.: A. Smithies, Economic Fluctuations and Growth. W: "Readings in Business Cycle". London 1966, s. 39–78.

[10] Zob. m.in. W. Przybylska-Kapuścińska, Wpływ inwestycji państwowych na wahania cykliczne w gospodarce francuskiej. W: Wybrane zagadnienia koniunktury gospodarczej. AE Poznań 1980, s. 97–111.

sektora prywatnego, poprzez system stosowanych podatków dochodowych lub podatków od realizowanch zysków. Podatki te jako dyskrecjonalne narzędzia stabilizacji koniunktury gospodarczej mogą determinować wolumen i strukturę inwestycji sektora prywatnego, jak i oddziaływać na politykę podziału zysków przedsiębiorstw. Dzieje się to tak, gdyż wpływają one na wielkość środków własnych tych podmiotów, zwiększając lub zmniejszając ich zdolność do samofinansowania i tym samym stwarzają one lepszą lub gorszą podstawę do uzyskiwania środków zewnętrznych na cele inwestycyjne od tzw. pośredników finansowych. Wzrost obciążeń podatkowych znajduje także swoje reperkusje przy podziale zysków na zyski niepodzielne i dywidendy[11].

Podwyższanie podatków dochodowych od przedsiębiorstw prywatnych poprzez wzrost stopy lub podstawy opodatkowania, osłabiając bodźce do inwestowania wskutek spadku rentowności kapitału, stosowane jest przede wszystkim w okresie ożywienia gospodarczego, po to aby nie dopuścić do tzw. przegrzania koniunktury. W okresie recesji gospodarczej państwo kapitalistyczne, chcąc polepszyć oczekiwania podmiotów gospodarczych o przyszłej rentowności działa w kierunku obniżenia podatków od przedsiębiorstw, tworząc w ten sposób przesłanki do podejmowania działalności inwestycyjnej.

Regulacja działalności inwestycyjnej prywatnych przedsiębiorstw przez organy podatkowe RFN realizowana jest także przez zmiany rodzajów i stóp amortyzacji środków trwałych. Ustawodawstwo tego państwa pozwala na przyspieszoną amortyzację oraz na potrącenia od dochodów do opodatkowania środków finansowych przeznaczonych na inwestycje.

Przyspieszona amortyzacja urządzeń przemysłowych jest przede wszystkim narzędziem pobudzania postępu technicznego, tym niemniej wykorzystywana jest ona także jako środek przeciwdziałania wahaniom cyklicznym. Zezwolenia na przyspieszone odpisy amortyzacyjne, które zmniejszają dochody do opodatkowania, wydawane są głównie w okresach recesji, kiedy państwu zależy na zwiększaniu popytu na środki inwestycyjne. Zawieszenie tego prawa działa restrykcyjnie na proces inwestowania i występuje ono w okresach, kiedy istnieje niebezpieczeństwo przegrzania koniunktury gospodarczej.

Potrącenia od podstawy opodatkowania funduszy przeznaczonych na inwestycje są środkiem stosowanym także w fazie niepomyślnej koniunktury. Tego typu ułatwienia nie występują w okresach ożywienia i ekspansji gospodarczej.

Powyższe przedsięwzięcia polityki antycyklicznej są stosowane w gospodarce RFN w stosunku do przedsiębiorstw, które osiągają określone zyski. Producenci, którzy ta-

[11] Zob. m.in. W. Przybylska-Kapuścińska, Autonomiczne i dyskrecjonalne stabilizatory koniunktury gospodarczej w systemie fiskalnym. W: „Interwencjonizm państwowy. Zagadnienia wybrane". AE Poznań 1984, s. 122.

kich zysków nie realizują, a podejmują w okresach kryzysowych działalność inwestycyjną, zgodnie z zachodnioniemieckim ustawodawstwem stabilizacyjnym, mogą uzyskiwać tzw. premie inwestycyjne.

Gdy próbuje się ocenić efektywność stosowania przedstawionych powyżej narzędzi fiskalnych w zakresie amortyzowania wahań cyklicznych gospodarki narodowej, to okazuje się, że jest to bardzo trudne. O pewnych problemach z tym związanych była mowa już wcześniej. Istnieją także inne czynniki, które znacznie zmniejszają skuteczność oddziaływania podatków na fluktuacje cykliczne oraz utrudniają właściwy pomiar tej skuteczności.

Do najważniejszych utrudnień w tym zakresie należy opóźnienie, które występuje z reguły w procesie wykorzystania tych środków. Składa się ono z czterech okresów, istniejących także przy stosowaniu innych narzędzi polityki gospodarczej[12]:

- opóźnienie rozpoznania (recognition lag), istniejące między zaistnieniem zakłóceń koniunkturalnych wymagających interwencji państwa a ich identyfikacją;
- opóźnienie decyzji (decision lag), występujące między rozpoznaniem zjawisk cyklicznych a podjęciem decyzji o działaniach stabilizacyjnych;
- opóźnienie administracyjne (administrative lag), powstające między podjęciem decyzji a administracyjnym wprowadzeniem ich w życie;
- opóźnienie działania (operational lag) istniejące między zastosowaniem odpowiednich środków a usunięciem przyczyn powodujących wahania cykliczne.

Dodatkową trudnością jest tutaj także i to, że efekty gospodarcze przypisane działaniu podatków mogą wynikać nie tylko z ich wprowadzenia, lecz mogą one być również wynikiem splotu innych czynników, oddziaływujących na te procesy lub zjawiska gospodarcze. Trudno jest ustalić w sposób pewny i precyzyjny związek przyczynowo–skutkowy pomiędzy narzędziami fiskalnymi a efektem ich stosowania w sferze gospodarczej.

Efektywność prowadzenia polityki antycyklicznej za pomocą podatków zależy od tzw. wrażliwości koniunkturalnej podatku, którą można mierzyć dwoma sposobami: metodą marginalną lub metodą elastyczności[13]. Stopa marginalna względnie elastyczności wrażliwości podatkowej zależą z kolei od wrażliwości stopy lub/i podstawy podatkowej.

Wrażliwość koniunkturalna podatku, tj. zmiany absolutne lub względne podatku w stosunku do zmian absolutnych lub względnych dochodu narodowego nie jest tożsama z efektem stabilizacji gospodarczej, chociaż ją warunkuje. Działanie antycykliczne polega w tym przypadku na tym, że za pomocą podatków redukuje się efekty działania

[12] H. Zimmermann, K.–D. Henke, Finanzwissenschaft. Eine Einführung in die Lehre von der öffentlichen Finanzwirtschaft. München 1978, s. 281–283.

[13] L´impôt au service de la politique conjoncturelle. W: "Statistiques et Etudes Financières", Paris 1968 nr 232, supplément, s. 634.

mnożnika inwestycyjnego. Skuteczność polityki stabilizacji wahań koniunkturalnych można w tej sytuacji mierzyć szacując relację między zmianami dochodu narodowego, indukowanymi działaniem mechanizmu mnożnikowego w których nie uwzględniono efektów stabilizacji systemu podatkowego a zmianami dochodu narodowego w warunkach ich obciążenia podatkowego[14]. Stosunek ten oddaje przyrost lub spadek dochodu narodowego, który zostałby osiągnięty bez jakichkolwiek zmian w systemie podatkowym.

IV. Podejmując empiryczne badania kształtowania się środków polityki fiskalnej oraz wahań cyklicznych w gospodarce zachodnioniemieckiej, wyodrębniono najpierw cechy morfologiczne cykli koniunkturalnych występujących w tym kraju. Do analizy tej przyjęto wskaźniki charakteryzujące stronę popytową procesu produkcji przemysłowej: indeksy wartościowe ogółu zamówień w przemyśle przetwórczym, indeksy wartościowe zamówień na środki inwestycyjne oraz na dobra konsumpcyjne. Przyjęcie tego typu szeregów czasowych uwarunkowane było tym, że interwencja antycykliczna państwa kapitalistycznego za pomocą systemu podatkowego bezpośrednio dotyczy wolumenu popytu[15]. Tym samym efekty tej polityki powinny być najwyraźniej widoczne w danych, charakteryzujących ten zasadniczy element rynku gospodarki kapitalistycznej.

Badając cechy morfologiczne cyklu koniunkturalnego występującego w gospodarce RFN, przyjęto, że składa się on jedynie z dwóch faz: fazy wzrostowej, która zawarta jest między dolnym i górnym punktem zwrotnym oraz fazy spadkowej, która występuje w przedziale czasowym między górnym i dolnym zwrotem. Wyodrębnienie tych faz zostało dokonane przez szacowanie odchyleń wartości empirycznych z których uprzednio wyeliminowano wahania sezonowe i przypadkowe od oszacowanej za pomocą 52–okresowej średniej ruchomej tendencji rozwojowej.

---

[14] Ibidem, s. 636–637.

[15] W badaniach statystycznych procesów cyklicznych stosuje się także inne wskaźniki popytowe np. konsumpcję indywidualną, inwestycje prywatne itp. W analizie zawartej w niniejszym opracowaniu przyjęto szeregi czasowe wartości zamówień, co spowodowane zostało tym, że:

– po pierwsze, w rozważaniach nie można było badać wpływu polityki fiskalnej państwa na zmienne, w których zawarte są już elementy działalności państwa, np. publikowane wielkości wydatków na inwestycje zawierają w sobie wydatki podmiotów prywatnych i państwowych;

– po drugie, wskaźniki zamówień charakteryzują wartość zamówień zgłaszaną przez podmioty gospodarcze, które zostały zaaprobowane przez producentów. Tym samym szeregi te odzwierciedlają wielkość popytu, który faktycznie wystąpił w procesie gospodarowania;

– po trzecie, wskaźniki zamówień występują w zachodnioniemieckich opracowaniach statystycznych w przekrojach miesięcznych co powoduje, że analiza cech morfologicznych wahań cyklicznych jest stosunkowo dokładna.

W przyjętym okresie 1968–1985 w gospodarce zachodnioniemieckiej otrzymano ogółem osiem faz cykli koniunkturalnych: w tym cztery fazy spadkowe i cztery wzrostowe (Zestawienie niektórych cech morfologicznych wyróżnionych cykli znajduje się w Tabeli 1). Średnia długość faz wyodrębnionych w indeksach zamówień ogółem wynosiła 23,5 miesiąca, przy czym była ona najdłuższa w przypadku zamówień na dobra konsumpcyjne (25,5 miesiąca), natomiast nieco krótsza w odniesieniu do środków inwestycyjnych (23,9). Generalnie można także stwierdzić, że długość faz wzrostowych była dłuższa lub równa długości faz spadkowych. Odnosi się to do wskaźników charakteryzujących ogólny popyt oraz indeksów oddających zmiany popytu na dobra konsumpcyjne, natomiast w przypadku zamówień na środki inwestycyjne długość faz spadkowych była dłuższa aniżeli faz wzrostowych.

Amplituda otrzymanych faz cykli koniunkturalnych była zdecydowanie najwyższa dla wskaźników charakteryzujących popyt na środki inwestycyjne (20,3 punkty). Wartość tej cechy dla popytu na dobra konsumpcyjne była o 8 jednostek niższa (12,3 punkty). Pewną prawidłowością wydaje się także fakt, iż amplituda faz spadkowych była we wszystkich przypadkach wyższa aniżeli amplituda faz wzrostowych. Tak więc głębokość spadków koniunkturalnych w sferze popytu była w gospodarce zachodnioniemieckiej w badanym przedziale czasowym wyższa aniżeli siła tendencji wzrostowych w tym zakresie, co może być jednym z głównych czynników powodujących zahamowanie długookresowej dynamiki wzrostu gospodarczego tego kraju.

W zachodnioniemieckim systemie podatkowym przeważają podatki pośrednie, nieco mniejszy udział mają natomiast podatki bezpośrednie (Tabela 2). Wśród podatków należących do drugiej grupy dominują podatki pobierane od gospodarstw domowych, a w szczególności podatki od wynagrodzeń, które determinują poziom dochodów rozporządzalnych ludności, a tym samym poziom konsumpcji prywatnej. Analizując stopy wzrostu tej grupy przychodów budżetowych można wyróżnić pewne okresy, w których podatki te wzrastały (I. 1969 – I. 1971, I. 1972 – I. 1973, I. 1975 – I. 1976, I. 1978 – I. 1980, II. 1981 – II. 1985) względnie spadały (I. 1971 – I. 1972, I. 1973 – I. 1975, I. 1976 – I. 1978, I. 1980 – II. 1981). Porównując te przedziały czasowe z wyodrębnionymi fazami cykli koniunkturalnych, można stwierdzić bardzo wysoką symetryczną zgodność kształtowania się tych zmiennych[16]. We wszystkich wyróżnionych okresach dynamika wzrostu poziomu bezpośrednich podatków od gospodarstw domowych towa-

[16] W analizach ilościowych cech morfologicznych cykli koniunkturalnych oraz wpływów podatkowych badano jedynie kierunki zmian przychodów podatkowych w wyodrębnionych wcześniej fazach cykli koniunkturalnych gospodarki zachodnioniemieckiej. Nie chodziło natomiast o proste porównywanie badanych szeregów czasowych. Dlatego też w analizach strumieni podatkowych stosowano metodę obliczania indeksów dynamiki, za pomocą której obliczano także w danych pierwotnych wahania sezonowe. W celu wyodrębniania faz cykli koniunkturalnych wykorzystano procedurę stosowaną w IFO – Institut für Wirtschaftsforschung w Monachium.

Tabela 1. Zestawienie niektórych cech morfologicznych cykli koniunkturalnych, wyodrębnionych w wybranych, popytowych wskaźnikach w gospodarce RFN w latach 1968–1985

Wskaźnik wahań cyklicznych	Cechy morfologiczne cyklu[x]	Fazy cykli koniunkturalnych							
		faza spadkowa	faza wzrostowa	faza spadkowa	faza wzrostowa	faza spadkowa	faza wzrostowa	faza spadkowa	faza wzrostowa
Indeksy wartości ogółu zamówień w przemyśle przetwórczym (1976 = 100)	A	X 69 – I 72	I 72 – III 74	III 74 – IV 75	IV 75 – VIII 76	VIII 76 – III 78	III 78 – IV 80	IV 80 – IX 82	IX 82 – VI 85
	B	27	26	13	16	19	25	29	33
	C	20,4	21,4	17,0	17,1	16,2	11,3	12,8	10,9
Indeksy wartości ogółu zamówień na dobra inwestycyjne przemysłu wytwórczego (1976 = 100)	A	X 69 – XII 71	XII 71 – V 73	V 73 – IV 75	IV 75 – VIII 76	VIII 76 – VI 78	VI 78 – V 79	V 79 – IV 83	IV 83 – VI 86
	B	26	17	26	16	22	11	47	26
	C	27,8	26,4	19,8	26,7	24,0	9,8	13,9	13,6
Indeksy wartości ogółu zamówień na dobra konsumpcyjne przemysłu wytwórczego (1976 = 100)	A	VII 68 – IV 70	IV 70 – III 73	III 73 – VI 75	VI 75 – IV 76	IV 76 – II 78	II 78 – II 80	II 80 – X 82	X 82 – VII 85
	B	21	35	27	10	22	24	32	33
	C	10,3	14,0	17,4	14,0	9,8	11,7	12,4	8,6

Źródło: Wirtschaft und Statistik, Statistisches Bundesamt, Wiesbaden, różne roczniki. Obliczenia własne.

[x]Objaśnienia cech morfologicznych cykli: A – czas trwania faz; B – długość fazy w miesiącach; C – amplituda faz (różnica między wartościami ekstremalnymi występującymi w danej fazie).

Tabela 2. Wielkości absolutne (w milionach DM) oraz stopy wzrostu podatków pośrednich i bezpośrednich w gospodarce RFN w latach 1968–1986

Lata	Podatki pośrednie		Podatki bezpośrednie			
	wielkości absolutne	stopy wzrostu	od przedsiębiorstw		od gospodarstw domowych	
			wielkości absolutne	stopy wzrostu	wielkości absolutne	stopy wzrostu
1	2	3	4	5	6	7
1968 I	31990		5240		19580	
II	36490		5800		24130	
1969 I	37160	116,1	6410	122,3	21750	111,1
II	45980	126,0	7180	123,7	28340	117,4
1970 I	40240	108,2	6070	94,7	25150	115,6
II	45420	98,8	6030	83,9	35140	124,0
1971 I	45290	112,5	5250	86,5	33680	133,9
II	49490	108,9	5560	92,2	39430	112,2
1972 I	50240	110,9	4660	88,8	33190	98,5
II	55600	112,3	6330	113,8	45450	115,3
1973 I	55660	110,8	6970	149,6	44280	133,4
II	60500	108,8	8400	132,7	55890	122,9
1974 I	59020	106,0	7640	109,6	50300	113,6
II	63150	104,4	7760	92,4	62880	112,5
1975 I	60330	102,2	6880	90,0	47000	93,4
II	66310	105,0	7380	95,1	62390	99,2
1976 I	65820	109,1	8210	119,3	54780	116,6
II	71760	108,3	10190	138,1	70460	112,9
1977 I	71460	108,6	11620	141,5	63490	115,9
II	77590	108,1	12810	125,7	76680	108,8
1978 I	79360	111,1	12210	105,1	64090	100,9
II	84430	108,8	13130	102,5	77980	101,7
1979 I	84400	106,4	13580	111,2	66800	104,2
II	95270	112,8	14420	109,8	80890	103,7
1980 I	93380	110,6	13550	99,8	73290	109,7
II	100010	104,9	12820	88,9	87960	108,7
1981 I	95470	102,2	12680	93,6	74180	101,2
II	102870	102,9	12980	101,2	88230	100,3
1982 I	98110	102,8	13180	103,9	75360	101,6
II	103780	100,9	13960	107,6	90760	102,9

cd. tabeli 2

1	2	3	4	5	6	7
1983 I	101260	103,2	14040	106,5	76550	101,6
II	113250	109,1	15580	111,6	93030	102,5
1984 I	108520	107,2	16700	118,9	81580	106,6
II	117720	103,9	17760	113,9	96380	103,6
1985 I	109750	101,1	18970	113,5	86490	106,0
II	120060	101,9	20260	114,1	103220	107,1
1986 I	111320	101,4	19910	104,9	90000	104,1
II						

Źródło: Wirtschaft und Statistik, Statistisches Bundesamt, Wiesbaden, różne roczniki. Obliczenia własne.

rzyszyła ekspansji w sferze popytu na dobra konsumpcyjne. Poziom podatków bezpośrednich od prywatnych konsumentów spadał natomiast wówczas gdy w gospodarce zachodnioniemieckiej następował spadek dynamiki zamówień na dobra konsumpcyjne.

Wśród podatków bezpośrednich realizowanych od przedsiębiorstw najważniejszą rolę odgrywają podatki dochodowe. Badając stopy wzrostu tych podatków w RFN można także zauważyć pewną prawidłowość. Podatki bezpośrednie od przedsiębiorstw wykazywały wysoką dynamikę wzrostu w okresach: II 1970 – I 1973, I 1975 – I 1977, II 1980 – I 1984. Wskaźniki te ulegały zmniejszeniu w latach: II 1969 – II 1970, I 1973 – I 1975, I 1977 –II 1980. Porównując te przedziały z wyodrębnionymi w indeksach zamówień na dobra inwestycyjne fazami cyklu koniunkturalnego, można stwierdzić także określoną symetrię w kształtowaniu się tych dwóch wielkości, gdyż wzrost dynamiki podatków bezpośrednich występował w okresach pomyślnej koniunktury, spadek tych wskaźników miał miejsce w okresach spadku zamówień na dobra inwestycyjne. Tak więc i ta grupa podatków wykorzystywana może być w gospodarce RFN jako narzędzie o działaniu antycyklicznym. Podobnie jak w przypadku podatków bezpośrednich od gospodarstw domowych tak i tutaj można zaobserwować w latach osiemdziesiątych w porównaniu do lat siedemdziesiątych znaczne zmniejszenie dynamiki zmian tych szeregów czasowych.

W systemie podatkowym RFN dominują podatki pośrednie, które zawarte są one w cenach produktów. W dostępnych dla badanej gospodarki danych statystycznych nie ma podziału tych podatków według kryterium podmiotów gospodarczych. Z tego względu poddano analizie tylko stopy wzrostu ogółu podatków pośrednich. Także i w przypadku tego szeregu czasowego wyróżniono pewne fluktuacje; wystąpiły tutaj przedziały czasowe, w których stopy wzrostu były coraz wyższe (II 1970 – II 1972, I 1975 – II 1979, II 1982 – II 1983) oraz okresy ich spadku (II 1969 – II 1970, II 1972 – I 1975, II 1979 – II 1982). Podatki pośrednie podobnie jak i bezpośrednie zmieniały się

symetrycznie w stosunku do fluktuacji wskaźników, wyrażających ogólną wartość zamówień w przemyśle przetwórczym, gdyż wzrostowi wielkości popytu ogólnego towarzyszyło zwiększenie dynamiki wzrostu podatków pośrednich i vice versa. Analizując wahania tej grupy podatków, można jednakże wyróżnić przypadki kiedy ich przyrost występował w czasie spadku dynamiki wartości zamówień (np. II 1970 – II 1972) lub też powiększanie podatków pośrednich następowało w okresie szybkich przyrostów wartości zamówień, charakteryzujących pomyślną sytuację koniunkturalną (np. I 1975 – II 1979). Także wyróżniono tutaj przypadek, w którym spadek dynamiki wielkości podatków pośrednich współwystępował z intensywnym wzrostem wielkości ogółu zamówień (np. II 1972 – I 1975). Powyższe odstępstwa w stosunku do teoretycznych założeń fiskalnej polityki antycyklicznej mogą świadczyć, że ten rodzaj podatków stosunkowo słabiej, w porównaniu do podatków bezpośrednich, poddaje się zmianom w zależności od fluktuacji w sferze ogólnego popytu.

Analizując oddziaływanie zachodnioniemieckiego systemu fiskalnego na przebieg wahań koniunkturalnych w tym kraju, badano również kształtowanie się stóp zmian amortyzacji (Tabela 3). Wskaźniki dynamiki tych zmiennych wykazywały także określone wahania, przy czym ich długość była zdecydowanie większa aniżeli długość faz cykli koniunkturalnych. W latach 1968–1986 wyróżniono dwa okresy, w których występowała tzw. przyspieszona amortyzacja (II 1973 – II 1974, I 1976 – II 1980) oraz dwa przedziały w czasie trwania których wielkość amortyzacji spadała (II 1970 – II 1973, II 1974 – I 1976). Porównując kształtowanie się poziomu amortyzacji z sytuacją koniunkturalną w gospodarce RFN można stwierdzić, że była ona wykorzystywana do oddziaływania antycyklicznego, gdyż jej wzrost następował w okresach zmniejszania inwestycji sektora prywatnego, natomiast spadki wielkości amortyzacji miały miejsce na ogół w okresach wzrostu wielkości popytu na środki inwestycyjne. W przypadku tego narzędzia można zaobserwować jeszcze jedną cechę: wzrosty amortyzacji trwały na ogół dłużej aniżeli fazy spadkowe cyklu, co ułatwiało nie tylko wyjście gospodarki z depresji koniunkturalnej ale także podtrzymywało ożywienie gospodarcze. Podobnie spadek poziomu amortyzacji występował nie tylko w okresie ożywienia aktywności gospodarczej, ale także w fazie spadkowej cyklu. Może to oznaczać, że możliwość wykorzystania tego środka polityki gospodarczej jako narzędzia antycyklicznego jest w gospodarce RFN ograniczona, gdyż nie poddawał się on szybkim zmianom.

V. Podjęta w opracowaniu próba określenia znaczenia dyskrecjonalnych środków polityki fisklanej dla kształtowania cech morfologicznych cyklu koniunkturalnego, występującego w gospodarce zachodnioniemieckiej napotkała na cały szereg ograniczeń. Podstawowa trudność istniejąca w tym względzie polegała na niemożności zweryfikowania przy pomocy danych statystycznych podstawowych zasad stosowania

Tabela 3. Wielkości absolutne (w milionach DM) oraz stopy wzrostu amortyzacji w gospodarce RFN w latach 1968–1986

Lata	Amortyzacja		Lata	Amortyzacja	
	wielkości absolutne	stopy zmian		wielkości absolutne	stopy zmian
1968 I	1340		1978 I	3640	109,6
II	1400		II	3820	109,8
1969 I	1470	109,7	1979 I	4010	110,2
II	1570	111,4	II	4260	111,5
1970 I	1770	120,4	1980 I	4540	113,2
II	1900	121,8	II	4870	114,3
1971 I	2080	117,5	1981 I	5150	113,4
II	2250	118,4	II	5330	109,4
1972 I	2420	116,3	1982 I	5590	108,5
II	2560	113,8	II	5680	106,6
1973 I	2270	93,8	1983 I	5880	105,2
II	2370	92,6	II	6070	106,9
1974 I	2530	111,4	1984 I	6240	106,1
II	2700	113,9	II	6340	104,4
1975 I	2820	111,5	1985 I	6520	104,5
II	2910	107,8	II	6570	103,6
1976 I	3030	107,4	1986 I	6760	103,7
II	3200	109,9			
1977 I	3320	109,6			
II	3480	108,8			

Źródło: Wirtschaft und Statistik, Statistisches Bundesamt Wiesbaden, różne rocznki. Obliczenia własne.

poszczególnych narzędzi polityki antycyklicznej. Istniejące wielkości empiryczne są nieporównywalne i w stosunkowo niskim stopniu oddają one pojęcia, którymi operuje się w teorii i w polityce gospodarczej, a ponadto nie są one dostępne w pożądanych przekrojach czasowych, przestrzennych a przede wszystkim przedmiotowych. Powyższa bariera spowodowała, że pomimo stosunkowo dobrze rozwiniętej teorii polityki antycyklicznej, praktyczna jej realizacja i empiryczna ocena skuteczności są procedurami stosunkowo skomplikowanymi. Tym samym nie można ustalić przyczynowo-skutkowych zależności pomiędzy stosowanymi środkami a skwantyfikowanymi zmiennymi charakteryzującymi procesy cykliczne. Nie można również oszacować długości opóźnień czasowych, występujących w tych reakcjach, których znajomość jest szczególnie ważna dla podmiotów realizujących politykę gospodarczą rządu.

Przeprowadzona w opracowaniu analiza empiryczna była z konieczności bardzo uproszczona, gdyż obejmowała ona jedynie badanie współwystępowania danych szeregów czasowych, charakteryzujących poszczególne środki antycykliczne oddziaływania fiskalnego państwa zachodnioniemieckiego z wielkościami wyrażającymi wahania cykliczne w sferze popytu ogólnego, popytu na środki inwestycyjne względnie dobra konsumpcyjne. Wnioski płynące z tych rozważań należy zatem traktować jedynie jako pewnego rodzaju przybliżenie do teoretycznych i rzeczywistych relacji występujących w gospodarce kapitalistycznej.

Cechy morfologiczne wyodrębnionych w gospodarce RFN cykli koniunkturalnych wskazują, że najbardziej czułe na fluktuacje cykliczne są wskaźniki zamówień prywatnych podmiotów gospodarczych na środki inwestycyjne (relatywnie wysoka amplituda wahań, stosunkowo dłuższy okres trwania fazy spadkowej aniżeli fazy wzrostowej). Zdecydowanie łagodniejszy przebieg oscylacji zawierają wskaźniki popytowe, odzwierciedlające zapotrzebowanie na dobra konsumpcyjne. We wszystkich analizowanych wskaźnikach amplituda okresów spadkowych była wyższa aniżeli amplituda wzrostów, co może oznaczać, że właśnie sfera popytu była w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych czynnikiem przyczyniającym się do osłabienia dynamiki wzrostu gospodarczego w RFN.

Jak potwierdza analiza empiryczna cech morfologicznych cykli zachodnioniemieckich, dwa podstawowe agregaty wchodzące w skład produktu globalnego inwestycje i konsumpcja zachowują się odmiennie w mechaniźmie cyklu koniunkturalnego. Z tego względu oddziaływanie państwa na te wielkości makroekonomiczne powinno być także zróżnicowane. Ze zdecydowanie większej wrażliwości koniunkturalnej popytu na środki inwestycyjne wynika wniosek, że interwencja państwa powinna być w szczególności nakierowana na ten element składowy popytu globalnego. Taka polityka antycykliczna może powodować łagodniejszy przebieg wahań koniunkturalnych w innych sferach działalności gospodarczej.

W sytemie podatkowym RFN dominują podatki pośrednie; mniejsze znaczenie posiadają podatki bezpośrednie. Jak wynika z analizy empirycznej, szczególnie wysoka symetryczna zgodność występowała między podatkami bezpośrednimi od gospodarstw domowych a zmianami zamówień na dobra konsumpcyjne. Nieco niższy był stopień zgodności współwystępowania podatków bezpośrednich od przedsiębiorstw przemysłowych z popytem na środki inwestycyjne[17]. Pewne odstępstwa od hipotetycznych założeń polityki antycyklicznej występowały natomiast w przypadku stosowania podatków pośrednich. Może to oznaczać, że to narzędzie fiskalne stosunkowo słabiej,

[17] Do podobnego wniosku doszedł Ch. Goux, który twierdzi, że zmiany podatków od przedsiębiorstw są mało czułe i wywierają one słabszy wpływ stabilizacyjny w porównaniu z podatkami od osób fizycznych. L'impôt au service de la politique conjoncturelle ..., op.cit., s. 642.

w porównaniu do podatków bezpośrednich, poddaje się zmianom w zależności od fluktuacji w sferze ogólnego popytu.

Generalnie także nieco gorsze wyniki uzyskano, badając kształtowanie się tzw. przyspieszonej amortyzacji w poszczególnych fazach cykli koniunkturalnych, wyodrębnionych we wskaźnikach zamówień prywatnych przedsiębiorstw na środki inwestycyjne. Ta empiryczna obserwacja może być podstawą do sformułowania wniosku, że efekty oddziaływania stabilizacyjnego ze pośrednictwem przyspieszonej amortyzacji są mniejsze aniżeli rezultaty polityki antycyklicznej realizowanej za pomocą podatków bezpośrednich zwłaszcza w odniesieniu do wielkości konsumpcji gospodarstw domowych.

Ryszard Barczyk
Zygmunt Kowalczyk

THE DISCRETIONAL FISCAL TOOLS IN THE MODERN BUSINESS CYCLES POLICY OF THE FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY

(Summary)

The present—day budget of a capitalist state is an important tool for opposing cyclical oscillations of national economy. The effects achieved due to that regulation, although not fully satisfactory, are important from the point of view of state and government interests.

The paper comprises an examination of discretional fiscal policy means used by West German government agencies in the course of realization of the policy of neutralization of cyclical fluctuations which appeared in that country in the seventies and eighties.

The most susceptible to cyclical fluctuations among the examined temporal series characterizing economic activity level changes in the FRG are the indices of private orders of economic agents for investment means. The indices illustrating a demand for consumption goods show a decidedly more smooth oscillation course. Due to that fact, therefore, the business cycles policy of the West German state should be aimed, first of all, at the amount of investments of the private sector.

It results from an empirical analysis that direct taxes, influencing the size of demand for consumption goods, reveal the greatest cyclical sensibility. That kind of taxes is slightly less flexible in relation to the private sector investments. Indirect taxes, desite their dominant position in the FRG system of taxation, as well as the so—called accelerated amortization, are relatively less susceptible to changes depending on cyclical fluctuations in the field of general demand than direct taxes.